

Aurelia Bielawska

Dualny system kształcenia zawodowego w Polsce na przykładzie rzemiosła

---

Ekonomiczne Problemy Usług nr 80, 11-20

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

AURELIA BIELAWSKA

Uniwersytet Szczeciński

DUALNY SYSTEM KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO W POLSCE NA PRZYKŁADZIE RZEMIOSŁA

Wprowadzenie

Polski system edukacyjny jest słabo dostosowany do potrzeb gospodarki globalnie konkurującej i potrzeb rynku pracy¹. Problemem kluczowym jest kwestia niedostosowania struktury podaży pracy i popytu na nią. Z jednej strony stopa bezrobocia jest coraz wyższa, z drugiej zaś pracodawcy mają trudności w znalezieniu kompetentnych pracowników. Badania przeprowadzone przez agencję zatrudnienia Manpower wykazały, że aż 51% polskich pracodawców ma problemy z pozyskaniem pracowników o odpowiednich kwalifikacjach². Niedostosowanie kompetencji osób poszukujących pracy do oczekiwań pracodawców to jeden z zasadniczych problemów polityki zatrudnienia wielu krajów, a ponieważ ponad 60% pracowników zatrudnionych jest w MŚP, kwestia ta dotyczy przede wszystkim tych przedsiębiorstw. Problem ten został już dawno dostrzeżony przez Radę Unii Europejskiej³. Zalecenia Rady dotyczące organizacyjnych i merytorycznych zmian w systemie kształcenia zawodowego znalazły wyraz w deklaracji przyjętej na posiedzeniu w Kopenhadze w dniach 29–30 listopada 2002 roku zwanej powszechnie „procesem kopenhaskim”.

Polska jako kraj członkowski Unii Europejskiej jest zobowiązana do uwzględnienia tych zaleceń w swojej polityce edukacji zawodowej. Zmierzając do zmiany polskiego systemu edukacji i dostosowania go do rekomendacji Rady Unii Europejskiej, Departament Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego Ministerstwa Edukacji Narodowej przedstawił w 2010 roku do społecznej dyskusji opracowanie pt. *Założenia projektowanych zmian kształcenia zawodowego i ustawicznego*⁴.

¹ *Raport o Kapitale Intelektualnym Polski*, praca zbiorowa, Warszawa 2010, s. 76.

² W skali świata (badania objęły 40 tys. przedsiębiorstw z 29 krajów) najczęściej, bo aż trzy czwarte, pracodawców narzeka na brak doświadczenia, umiejętności lub wiedzy u kandydatów. A. Błaszczak, *Nie-dobór talentów dotyka 40 proc. firm „Rzeczpospolita”* z dnia 17 listopada 2011 r., s. B4. „Z raportu polskiego banku centralnego wynika, że jedynie co dziesiąty przedsiębiorca szuka ludzi w pośredniakach, bo nie wierzy, że urzędnicy potrafią mu znaleźć właściwą osobę”, *Ubywa pracy*, artykuł redakcyjny, „Gazeta Wyborcza” PL nr 256.7377 z dnia 3.11.2011 r.

³ Dz. Urz. C 018, 24/01/2009 P.0006-0010, <http://eur-lex.europa.eu>.

⁴ www.efs.men.gov.pl (21.11.2011).

Zarówno w dokumentach Rady Unii Europejskiej, jak i w *Założeniach projektowanych zmian...* przedstawionych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN) podkreśla się szczególnie znaczenie kształcenia dualnego w realizacji drugiego trzyletniego cyklu strategii lizbońskiej⁵.

Organizacja rzemiosła w Polsce ma wieloletnie doświadczenie we wdrażaniu systemu kształcenia dualnego.

Celem prezentowanego opracowania jest ocena przedstawionych przez MEN założeń takiego kształcenia na tle doświadczeń niemieckich i organizacji rzemiosła w Polsce.

W opracowaniu zostaną omówione następujące kwestie:

- rekomendacje Rady Unii Europejskiej dotyczące zmian w polityce kształcenia i szkolenia zawodowego państw członkowskich,
- doświadczenia dualnego systemu kształcenia zawodowego na przykładzie Niemiec,
- doświadczenia polskiego rzemiosła w kształceniu dualnym,
- ocena projektowanych zmian w systemie oświaty zawodowej w Polsce.

1. Rekomendacje Rady Unii Europejskiej dotyczące zmian w polityce kształcenia i szkolenia zawodowego państw członkowskich

Rada Unii Europejskiej i przedstawiciele rządów państw członkowskich zebrani w Radzie zatwierdzili w dniu 12 listopada 2002 roku rezolucję w sprawie promowania ściślejszej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia zawodowego. Rezolucja ta stała się podstawą do opracowania strategii poprawy wyników, jakości i atrakcyjności kształcenia oraz szkolenia zawodowego.

W *deklaracji kopenhaskiej* podkreślano m.in. konieczność inwestowania większych środków w kapitał ludzki i kreatywność na wszystkich etapach życia człowieka. Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie promują mobilność i zdobywanie nowych kompetencji przez całe życie, uznając to za podstawowy warunek sukcesu zawodowego poszczególnych osób i Europy w zglobalizowanym świecie. Jednocześnie Rada zaleca, na wszystkich poziomach kształcenia i szkolenia, dążenie do większej synergii między wiedzą i umiejętnościami z jednej strony, a kreatywnością i innowacyjnością z drugiej strony. Uznano, że kreatywność stymuluje innowacyjność i jest kluczowa dla rozwoju kompetencji osobistych, zawodowych, społecznych i przedsiębiorczych.

Zalecenia Rady dotyczą również edukacji dorosłych. W jej opinii kształcenie dorosłych może być decydujące dla realizacji procesu kopenhaskiego, a mianowicie może pomóc pracownikom w starszym wieku przystosować się do nowych technologii, do zachodzących zmian i obniżyć dzięki temu wskaźnik bezrobocia w tej grupie społecznej.

---

⁵ Rada Unii Europejskiej, *Rada Europejska w Brukseli 13–14 marca 2008. Konkluzje prezydencji*, Bruksela, 20 maja 2008 r.

Kształcenie i szkolenie zawodowe to istotne elementy procesu uczenia się przez całe życie, obejmujące wszystkie istniejące poziomy kwalifikacji. W dokumentach Rady podkreśla się, że kształcenie zawodowe powinno być powiązane z edukacją ogólną i ze szkoleniem wyższym. „Aby zaspokoić potrzeby rynku pracy, należy propagować systemy dualne – łączące kształcenie w instytucjach edukacyjnych i w miejscu pracy – oraz rozwijać szkolenie dla dorosłych w przedsiębiorstwach i w szkołach wyższych”⁶.

W konkluzjach Rady podkreśla się również konieczność zachowania specyfiki kształcenia i szkolenia zawodowego, wskazując jednocześnie, że jest to wspólne zadanie, które na wszystkich etapach procesu ściśle łączy państwa członkowskie, partnerów społecznych i organizacje sektorowe. Właściwa realizacja tego zadania jest niezbędnym warunkiem jakości i skuteczności edukacji zawodowej. Warunkiem powodzenia jest propagowanie kształcenia i szkolenia zawodowego wśród wszystkich grup społecznych uczestniczących w tym procesie. Czynnikiem determinującym sukces jest ścisła współpraca między kształceniem i szkoleniem zawodowym a rynkiem pracy. W związku z tym należy zapewnić czynny udział partnerów społecznych i podmiotów z sektora biznesu w przygotowaniu i wdrażaniu strategii kształcenia oraz szkolenia zawodowego.

2. Doświadczenia dualnego systemu kształcenia zawodowego na przykładzie Niemiec

Wyróżnić można dwa podstawowe systemy kształcenia zawodowego – system „szkolny” i system dualny⁷. W tradycyjnym systemie edukacji kształcenie zawodowe odbywa się w szkole zawodowej, a kształcenie praktyczne w warsztatach szkolnych, laboratoriach, pracowniach lub w międzyszkolnych centrach kształcenia praktycznego.

W *dualnym systemie kształcenia zawodowego* równolegle jest zdobywane wykształcenie w przedsiębiorstwie i w szkole zawodowej, a może być również na tzw. trzecim stopniu (w Niemczech jest to Berufsakademie, którą, z dużym uproszczeniem, można porównać z polską wyższą szkołą inżynierską lub zawodową). W tym systemie kształcenie zawodowe jest ściśle dostosowane do oczekiwań i potrzeb pracodawców oraz pozwala uczniom na bezkolizyjne przejście od nauki w szkole do czynnego życia zawodowego. W Europie system dualnego kształcenia, realizowany w szkołach zawodowych i technicznych różnego szczebla, odgrywa znaczącą rolę w wielu krajach europejskich. Szacuje się, że np. w Niemczech, Austrii i Szwajcarii, w krajach o najwyższej kulturze pracy, produktywności i konkurencyjności, około 60% młodych ludzi przygotowuje się do zawodu w dualnym systemie wykształcenia zawodowego zwanym w skrócie „das Duale Berufsausbildungssystem”. System

---

⁶ Konkluzje Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie w sprawie przyszłych priorytetów ściślejszej europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia zawodowego (VET), Dz. Urz. C 018, 24/01/2009 P. 0006 – 0010, <http://eur-lex.europa.eu> (10.11.2011), s. 2.

⁷ M. Kabaj, *System kształcenia zawodowego i kierunki jego doskonalenia w warunkach integracji i wzrostu konkurencyjności. Diagnoza i elementy programu szerszego wdrożenia dualnego systemu kształcenia w Polsce*, Związek Rzemiosła Polskiego, Warszawa 2010, s. 47–48.

ten cieszy się popularnością również w innych krajach europejskich, np. w Czechach, na Węgrzech, w Holandii. W Polsce zaledwie 16% uczniów szkół zawodowych uczy się w systemie dualnym⁸. Zainteresowanie tą formą kształcenia wzrasta również w USA⁹.

W Niemczech system kształcenia przemiennego ma długą tradycję, ma również dobrze udokumentowane osiągnięcia, które mogą być odniesieniem dla polskiej polityki edukacji zawodowej. Edukacja w Niemczech realizowana jest w systemie czterostopniowym. W uproszczony sposób miejsce systemu dualnego w modelu kształcenia w Niemczech można opisać następująco:

1. Po ukończeniu czteroletniej szkoły podstawowej (Primärstufe) uczniowie mają do wyboru kontynuowanie nauki w szkole specjalnej (Sonderschule), szkole głównej (Hauptschule), w szkole realnej (Realschule), gimnazjum (Gymnasium) lub tzw. szkole stowarzyszonej (Gesamtschule) – Sekundärstufe I.
2. W systemie dualnym absolwenci wszystkich rodzajów szkół spotykają się na drugim stopniu kształcenia (Sekundärstufe II). Na tym etapie kształcenia mają do wyboru szkołę zawodową z pełnogodzinnym czasem nauki lub pobieranie nauki w systemie dualnym. System dualny nie stawia żadnych ograniczeń prawnych w kwestii przyjmowania uczniów do szkoły. Chcąc kontynuować edukację w trybie dualnym, każdy uczeń musi samodzielnie znaleźć pracodawcę skłonного przyjąć go na praktykę i zawrzeć z nim stosowną umowę. Ten etap procesu rekrutacji sprawia z reguły wiele trudności przyszłym uczniom. Pomoc izby przemysłowo-handlowej we współpracy ze szkołą, np. serwisy informacyjne, pomoc w przygotowywaniu dokumentów aplikacyjnych, ułatwia poszukiwanie miejsca odbycia praktyki, a uczniowie mają szansę zdobycia umiejętności, które po zakończeniu edukacji ułatwią im poszukiwanie pracy.
3. Czas odbywania praktyki zależy od zawodu, który uczeń zamierza zdobyć. Praktyka może odbywać się trzy do czterech dni w tygodniu, a może też odbywać się tylko w ciągu jednego lub dwóch dni w tygodniu. Alternatywnie możliwe jest nauczanie w tzw. blokach, tzn. że uczniowie zdobywają wiedzę przez osiem tygodni tylko w szkole. Dla porównania: w Austrii w systemie kształcenia dualnego zajęcia teoretyczne w szkole odbywają się tylko w jednym dniu tygodniowo, a np. w Wiedniu są zblokowane i trwają dwa miesiące w roku.
4. Ze względu na niedobór miejsc do odbywania praktyki utworzono w Niemczech *das triale Ausbildungssystem*. Ten system edukacji bazuje na idei ponadzakładowej sieci kształcenia praktycznego. Zadaniem tych ponadzakładowych centrów szkolenia jest wyrównanie różnic w kształceniu zakładowym. Centra te są przede wszystkim ściśle powiązane z przemysłem metalowym i stanowią trzeci filar w wykształceniu dualnym. Przekazują wiadomości dotyczące nowoczesnych technik i technologii,

⁸ M. Kabaj, *op.cit.*, s. 7–15.

⁹ R. Volker, *US Associate Degree–Short Cycle Qualifikationen an der Schnittstelle beruflicher und akademischer Bildung*, „Berufsbildung in Wissenschaft und Praxis”, BWP – 40(2011), zeszyt 4, s. 49–52.

które w warunkach mikro i małych przedsiębiorstw zatrudniających uczniów nie są stosowane, a stanowią część składową ramowego planu kształcenia. Idea ta to również realizacja w praktyce zasady kształcenia ustawicznego. Umożliwia bowiem zatrudnionym pracownikom zdobycie dodatkowych kwalifikacji i specjalizacji istotnych z punktu widzenia małego lub mikroprzedsiębiorstwa i zachowanie – dzięki temu – miejsca pracy.

Po zakończeniu szkoły uczeń może przystąpić do egzaminu zawodowego.

Egzamin zawodowy składa się z dwóch etapów: pisemnego i praktycznego.

I. Etap pisemny

Część pisemna egzaminu zawodowego, sprawdzająca wiedzę ogólną, wiedzę z przedmiotów zawodowych i wiedzę o społeczeństwie, odbywa się jednocześnie w całych Niemczech. Zadania w części pisemnej powinny być wykonane w określonym czasie. Aby zdać tę część egzaminu, uczeń musi zdobyć minimum 50% punktów.

II. Etap praktyczny

Część praktyczna egzaminu zawodowego trwa najczęściej około pięciu godzin i odbywa się przed komisją egzaminacyjną, w skład której wchodzi:

- przedstawiciel pracodawcy – zakładu, w którym uczeń był zatrudniony i kształcił się w zawodzie,
- przedstawiciel szkoły – nauczyciel przedmiotów zawodowych, inny niż ten, który uczył uczniów przystępujących do egzaminu,
- przedstawiciel związku zawodowego – reprezentujący ucznia.

Komisja egzaminacyjna kontroluje, sprawdza i ocenia pracę według określonych kryteriów. Świadcstwo czeladnicze potwierdzające zdanie egzaminu uczeń otrzymuje od zakładu pracy.

W realizację systemu kształcenia dualnego w Niemczech zaangażowani są partnerzy z trzech poziomów: federalnego, regionalnego oraz z poziomu przedsiębiorstw. Najważniejszym uczestnikiem tego systemu jest uczeń, który sam jest odpowiedzialny za znalezienie przedsiębiorstwa, które zechce przyjąć go na praktykę, a w przyszłości ewentualnie zatrudnić. Jego obowiązkiem jest uczestnictwo w zajęciach teoretycznych i praktycznych oraz zdanie egzaminu zawodowego.

Centralnymi organami państwowymi zaangażowanymi w proces dualnego kształcenia zawodowego są dwa resorty: Ministerstwo Badań i Edukacji oraz Ministerstwo Pracy i Gospodarki. Odpowiedzialnością państwa na poziomie federalnym jest ustanowienie ogólnych zasad dotyczących organizacji procesu edukacji. Zasady te są sformułowane w Ustawie o szkoleniu zawodowym.

Ważną rolę w edukacji odgrywają także izby finansowo-handlowe oraz izby rzemieślnicze. Zadaniem izb jest certyfikowanie kwalifikacji, czyli opracowywanie wytycznych co do kształcenia oraz zawartości programów nauczania w danym zawodzie. Plan praktyk musi być kompatybilny z programem szkolnym i wymaga dobrej koordynacji czasowej. Izby przeprowadzają też egzaminy zawodowe, powołują komisje egzaminacyjne i wydają

stosowne certyfikaty i świadectwa, egzekwując w ten sposób krajowe standardy kształcenia. W praktykach uczestniczą uczniowie powyżej 16. roku życia i nie ma górnej granicy wieku określającej możliwość rozpoczęcia nauki zawodu. Jedynym warunkiem jest znalezienie pracodawcy, który będzie gotów przyjąć kandydata na praktyki. Warto zauważyć, że w czasie ostatnich 40 lat poziom wykształcenia absolwentów dualnego systemu kształcenia zawodowego znacznie się podniósł. Co szósty uczeń posiada świadectwo dojrzałości uprawniające go do studiowania.

Największe mankamenty niemieckiego modelu kształcenia zawodowego to brak wystarczającego popytu na praktyki wśród firm i trudności w zapewnianiu równości szans uczniów w dostępie do nich. Firmy preferują uczniów szkół realizujących program nauki kończący się maturą lub już legitymujących się maturą i podejmujących studia oraz absolwentów szkół wyższych chcących nauczyć się zawodu. Nie mają więc wystarczającej liczby miejsc praktyk dla uczniów szkół zawodowych oraz uczniów z grup o szczególnych potrzebach (np. dla osób niepełnosprawnych).

3. Doświadczenia polskiego rzemiosła w kształceniu zawodowym

Nauka zawodu w rzemiośle to znana od lat forma zdobywania umiejętności i kwalifikacji zawodowych realizowana przede wszystkim na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej. W procesie tym, poza organizacjami rzemiosła, jak cechy, izby rzemieślnicze i Związek Rzemiosła Polskiego, najważniejszą rolę odgrywają zakłady rzemieślnicze, mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa. To właśnie one obok działalności gospodarczej tradycyjnie zajmują się szkoleniem uczniów. Rzemiosło to w Polsce jedyny samorząd gospodarczy, który spełnia funkcję publiczną, jaką jest kształcenie pracowników młodocianych odbywających naukę zarówno w formach szkolnych, jak i pozaszkolnych¹⁰. Czynnikiem istotnie odróżniającym rzemiosło od pozostałych zakładów MŚP jest system przygotowania zawodowego¹¹. Rzemiosło dysponuje własnym niezależnym systemem nadawania tytułów kwalifikacyjnych – czeladnika i mistrza – funkcjonującym na podstawie ustawy o rzemiośle¹². Celem nauki zawodu jest zdobycie przez ucznia umiejętności praktycznych i teoretycznych w zawodzie i potwierdzenie ich dowodem kwalifikacji zawodowych zdobytych podczas egzaminu czeladniczego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 października 2005 roku w sprawie egzaminów na tytuły czeladnika i mistrza w zawodzie przeprowadzanych przez komisje egzaminacyjne izb rzemieślniczych¹³. Komisji takich jest w całym kraju około tysiąca, w ich skład wchodzi około

¹⁰ *Protest rzemiosła województwa łódzkiego związany z planowaną reformą szkolnictwa zawodowego*, Izba Rzemieślnicza w Łodzi, <http://www.irlodz.home.pl> (23.02.2010).

¹¹ G. Dębicka-Ozorkiewicz, *Model organizacji i finansowanie rzemiosła w Polsce (na przykładzie województwa opolskiego)*, praca doktorska, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 35.

¹² Ustawa z dnia 22 marca 1989 r. o rzemiośle, DzU 2002, nr 112, poz. 979, t.j. DzU 2011, nr 205, poz. 1206.

¹³ DzU 2005, nr 215, poz. 1820.

ośmiu tysięcy fachowców. Cechą rzemieślniczego systemu potwierdzania kwalifikacji jest organizowanie egzaminów poza macierzystym zakładem kandydata i bez udziału w komisji jego mistrza szkolącego. Regulamin egzaminowania zobowiązuje do wyłączenia z zespołu egzaminującego osób związanych z kandydatem powinowactwem, pokrewieństwem albo stosunkiem pracy. W pracach komisji uczestniczą przede wszystkim osoby ze środowiska rzemieślniczego, posiadające odpowiednie przygotowanie z dziedziny metodyki egzaminowania, ponadto nauczyciele szkół zawodowych, wykładowcy z zakładów doskonalenia zawodowego. Doświadczenia komisji egzaminacyjnych izb rzemieślniczych potwierdzają słuszość stosowanych przez nie metod¹⁴. Komisje egzaminacyjne czeladniczo-mistrzowskie przeprowadzają rocznie z wynikiem pozytywnym około 4,4 tys. egzaminów mistrzowskich i około 53 tys. egzaminów czeladniczych. Podczas sesji egzaminacyjnej jest od 5% do 15% ocen negatywnych¹⁵. Ważnym elementem systemu egzaminowania jest jednolitość wymagań stawianych kandydatom. W Polsce brakuje, na poziomie wykształcenia zawodowego, ogólnokrajowych standardów zawodowych i egzaminacyjnych. Rozwiązanie tego problemu w ramach rzemiosła należy więc uznać za znaczne osiągnięcie organizacji rzemieślniczych.

Pracodawcy, a zwłaszcza przedstawiciele rzemiosła, dobrze znają rynek pracy – jego potrzeby, oczekiwania w zakresie pożądaných kwalifikacji i umiejętności pracowników oraz absolwentów (potencjalnych pracowników). Są dobrze zorientowani nie tylko w zakresie zawodów deficytowych i nadwyżkowych, ale także w przyczynach tego stanu rzeczy i możliwościach zapobiegania brakowi równowagi na rynku pracy w zakresie popytu na pracę i jej podaży. Ponadto mikro i małe przedsiębiorstwa (w tym zakłady rzemieślnicze) odgrywają ważną rolę na lokalnych rynkach pracy. Przedsiębiorstwa te zapewniają możliwość praktycznej nauki zawodów najbardziej odpowiadających potrzebom i wymaganiom stale zmieniającego się rynku pracy, zapewniają zatrudnienie i możliwość samozatrudnienia ich właścicielom, a ponadto są dostawcami wysokiej jakości produktów i usług, często o unikatowym charakterze. Obecnie obserwowane zmiany na rynku pracy podkreślają jeszcze wyraźniej rolę kształcenia zawodowego dla właściwego funkcjonowania i rozwoju gospodarki. W Polsce już od wielu lat przedsiębiorstwa mają najwięcej trudności z pozyskaniem odpowiednio wykwalifikowanych pracowników fizycznych, w tym spawaczy, ślusarzy, hydraulików, elektryków. Wśród najbardziej deficytowych specjalistów są też inżynierowie, operatorzy produkcji oraz technicy¹⁶.

Sieć organizacji rzemiosła jest jedyną, która w kwestii kształcenia zawodowego i potwierdzania kwalifikacji ma zarówno wielowiekowe doświadczenia, jak też obecnie stosowne regulacje prawne. Rzemiosło ma istotny wkład w rozwój polskiej kultury edukacji zawodowej.

¹⁴ G. Dębicka-Ozorkiewicz, *op.cit.*, s. 39.

¹⁵ G. Dębicka-Ozorkiewicz, *op.cit.*, s. 38.

¹⁶ A. Błaszczak, *op.cit.*

Efektom wieloletniej działalności organizacji rzemiosła w warunkach różnych systemów ustrojowych, społecznych, prawnych, gospodarczych i ekonomicznych jest system egzaminów czeladniczych i mistrzowskich. Rzemiosło dysponuje własnym systemem nadawania tytułów kwalifikacyjnych – czeladnika i mistrza – funkcjonującym na podstawie ustawy o rzemiośle. Oparty jest on na idei doskonalenia umiejętności zawodowych poprzez nabywanie kwalifikacji zawodowych w procesie pracy. Od lat działalność ta realizowana jest przy akceptacji resortu edukacji, co tylko potwierdza fakt, że jest to system sprawdzony i efektywny.

Efektywność organizacji kształcenia zawodowego w trybie dualnym jest mierzona dopasowaniem liczby osób, które chcą się uczyć i odbyć praktyki w danym zawodzie, do liczby przedsiębiorstw oferujących miejsca praktyk w tym zawodzie, a także za pomocą liczby osób efektywnie wchodzących na rynek pracy po ukończeniu nauki.

G. Dębicka-Ozorkiewicz przeprowadziła w latach 2005–2008 badania ankietowe, mające na celu ustalenie stanu zatrudnienia absolwentów nauki rzemiosła w województwie opolskim. Badaniami objęto łącznie 1920 czeladników i 123 mistrzów. Wyniki tych badań wykazały, że w 2005 roku spośród 1183 czeladników objętych badaniami 85% pracowało już w chwili kończenia nauki. 81,6% absolwentów z grupy niezatrudnionych deklarowało, że zamierzają szukać zatrudnienia poza krajem. W kolejnych latach liczba osób pracujących lub mających zagwarantowaną pracę w chwili składania egzaminu wynosiła również ponad 85%. W przypadku osób, które uzyskały tytuł mistrza w wyuczonym zawodzie, sytuacja przedstawiała się jeszcze korzystniej, ponieważ prawie 100% pracowało, i to w wyuczonym zawodzie. Dla porównania – w lipcu 2005 roku nie miało pracy aż 35,3% Polaków poniżej 25 roku życia¹⁷.

System edukacji zawodowej realizowanej przez organizacje rzemieślnicze wykazuje pewne podobieństwo do organizacji systemu dualnego kształcenia zasadniczego zawodowego (Sekundärstufe II). Podobieństwo to wynika w części z długoletniego doświadczenia we wdrażaniu systemu edukacji zawodowej, ewolucji tego systemu zarówno w Polsce, jak i w Niemczech, a także z doświadczeń wynikających ze współpracy międzynarodowej. Od 1995 roku Związek Rzemiosła Polskiego w porozumieniu z Centralnym Związkiem Rzemiosła Niemieckiego (Zentralverband des Deutschen Handwerks – ZDH) realizuje program doskonalenia przewodniczących polskich komisji egzaminacyjnych. Od 1 maja 2011 roku ZDH oferuje możliwość kształcenia zawodowego obywatelom krajów Europy Środkowej i Wschodniej.

4. Ocena projektowanych zmian w systemie oświaty zawodowej w Polsce

Komparacja niemieckiego systemu edukacji z systemem polskim jest trudna. W Niemczech od osiemdziesięciu lat budowany jest dualny system edukacji, uznający praktykę

---

¹⁷ K. Niklewicz, *Młodzi Polacy bardzo bez pracy*, „Gazeta Wyborcza” z 3 września 2005 r., s. 1.

odbywaną w przedsiębiorstwie za filar wykształcenia równoważny z wykształceniem zdobywanym w szkole. Tymczasem w Polsce – od początku 2000 roku – zмирzano do przebudowy szkolnictwa zawodowego i oparcia go na szerokoprofilowym, integralnie połączonym z wykształceniem ogólnym kształceniu w liceum profilowanym oraz w dwuletnich szkołach zawodowych, dających przygotowanie w zawodzie o szerokim profilu. Pojawiały się również wypowiedzi zachęcające do całkowitej likwidacji zasadniczych szkół zawodowych¹⁸. Badania przeprowadzone przez G. Dębicką-Ozorkiewicz wykazały, że szczególnie niekorzystnie oceniane jest rzemiosło. Nauka zawodów rzemieślniczych postrzegana jest przez społeczeństwo jako forma przestarzała, a młodzież ucząca się zawodu rzemieślniczego jako młodzież tzw. niepełnowartościowa¹⁹.

W Polsce powstała ogólna atmosfera deprecjacji, ośmieszania szkół zawodowych. Celem systemu edukacji wdrażanej w Polsce od roku 2000 było dążenie, aby wykształcenie średnie poświadczone egzaminem maturalnym zdobywało około 80% młodych Polaków, pozostałe zaś 20% młodzieży kończyło szkoły zawodowe²⁰. Przystąpienie do Unii Europejskiej nakłada na Polskę m.in. obowiązek realizacji założeń strategii kopenhaskiej, w której podkreślono ważną rolę edukacji dualnej. Przełamanie monopolu nauczania przez szkoły, począwszy od szkół zawodowych, a skończywszy na uczelniach, wydaje się warunkiem koniecznym, choć nie wystarczającym, aby obniżyć stopę bezrobocia i podwyższyć zdolność polskiej gospodarki do konkurencyjności.

Opracowanie pt. *Założenia projektowanych zmian kształcenia zawodowego* przygotowane przez MEN to dokument mogący zainicjować istotne zmiany w polskiej polityce kształcenia zawodowego. To próba zmiany poglądów społeczeństwa na absolwentów szkół zawodowych. Wielokrotnie pisząc o edukacji łączącej teorię z praktyką, wspomina się, że powinna to być *szkoła pozytywnego wyboru*. To zbyt mało. System kształcenia dualnego powinien stwarzać możliwość kontynuowania nauki, począwszy od zasadniczej szkoły zawodowej, a skończywszy na szkole wyższej. Wzorem organizacji rzemieślniczych należy budować spójny system kształcenia dualnego, z ujednoliconymi w całym kraju programami nauczania, przeprowadzania praktyk i egzaminowania.

Na temat kształcenia dualnego istnieje wiele publikacji prezentujących zalety i wady tego systemu zdobywania wiedzy. W Szwajcarii, Austrii i Niemczech jako największy problem w rozwoju tego systemu kształcenia wymieniana jest trudność w zdobywaniu doświadczenia w przedsiębiorstwach. Sposobem na to, aby przeszkoda ta nie stała się barierą w rozwoju tej formy kształcenia w Polsce, jest włączenie przedsiębiorców, rzemieślników oraz przyszłych pracodawców w tworzenie programów. Brak udziału przyszłych praco-

¹⁸ H. Świda-Zaremba, *Sąd nad zawodówką*, „Gazeta Wyborcza” (magazyn) z 21 listopada 2001 r., s. 2.

¹⁹ G. Dębicka-Ozorkiewicz, *op.cit.*, s. 45.

²⁰ MEN, *Reforma systemu edukacji – szkolnictwo ponadgimnazjalne projekt MEN*, Warszawa, kwiecień 2000, s. 5–6. Tekst opracowano na podstawie tzw. Pomarańczowej książeczki (*Reforma systemu edukacji, projekt MEN 1998*) oraz Niebieskiej książeczki (*Reforma systemu edukacji szkolnictwo ponadgimnazjalne, projekt MEN Warszawa, kwiecień 2000*).

dawców w opracowywaniu *Założeń projektowanych zmian...* powoduje ich niezadowolenie i raczej nie rokuje dobrej współpracy w przyszłości²¹.

W opracowaniu MEN zbyt mało uwagi poświęcono problemowi praktyk uczniowskich. Twórcy założeń nie uwzględnili faktu, że przedsiębiorcy przyjmujący uczniów na praktykę, a później zatrudniający ich w swoim przedsiębiorstwie to jeden z trzech filarów systemu kształcenia dualnego. Jak wskazują doświadczenia niemieckie, ich udział w procesie tworzenia tego systemu warunkuje powodzenie tej formy kształcenia. Przedsiębiorcy powinni aktywnie uczestniczyć zarówno w opracowywaniu programu, jak i formy odbywania praktyk (np. trzy dni w tygodniu czy raczej w formie zblokowanej itd.). W opracowaniu brakuje wskazania, że sami uczniowie powinni zabiegać o miejsce odbywania praktyki i zdobywać w ten sposób umiejętności przydatne w przyszłości. Dzięki temu nawiązana zostałaby współpraca między przyszłym praktykantem i być może pracownikiem. W opracowaniu MEN brakuje kompleksowego ujęcia edukacji w trybie dualnym, modelu kształcenia przemienneho na wszystkich stopniach nauczania.

Koncepcja kształcenia przedstawiona przez MEN pomija problem certyfikacji, nie wspomina się o standaryzacji ocen, prawnym nadzorze nad przebiegiem przygotowania zawodowego młodocianych pracowników zatrudnionych w celu przygotowania zawodowego oraz o zasadach przeprowadzania egzaminów kwalifikacyjnych.

DUAL SYSTEM OF VOCATIONAL EDUCATION IN POLAND ON THE EXAMPLE OF CRAFTSMANSHIP

Summary

The article presents the main European Commission recommendations on vocational training. It also presents the experience of the German dual training and experience of Polish craft in this area. The article ends MNE project evaluation of changes in vocational training in Poland.

Translated by Aurelia Bielawska

---

²¹ *Protest rzemiosła województwa łódzkiego związany z planowaną reformą szkolnictwa zawodowego*, Izba Rzemieślnicza w Łodzi, Łódź, <http://www.irlodz.home.pl> (23.02.2010).